

Повторна травматизація дітей у судово-слідчому процесі: психологічні ризики та шляхи мінімізації

Анна Власова

судовий експерт лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2238-3447>, e-mail: as5950177@gmail.com

Валерія Онацька

науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3150-6971>, e-mail: valeri44447@gmail.com

Розглянуто проблему повторної травматизації дітей у судово-слідчому процесі та роль судового психолога у мінімізації шкоди, окреслено психологічні ризики численних слідчих дій за участю неповнолітніх і сучасні шляхи їх мінімізації з урахуванням міжнародних стандартів.

Ключові слова: *повторна травматизація; неповнолітні; судовий експерт-психолог; судово-слідчий процес.*

Repeated Trauma in Children During Criminal Proceedings: Psychological Risks and Ways of Minimization

Anna Vlasova, Valeriia Onatska

The paper discusses the issue of repeated trauma in children during criminal proceedings and the role of a forensic psychologist in reducing harm, examines psychological risks of multiple investigative actions involving minors, and explores modern methods to minimize these risks in line with international standards.

Keywords: *repeated trauma; minors; forensic psychologist; criminal proceedings.*

Проблема повторної травматизації дітей, які беруть участь у судових і досудових процедурах, сьогодні посідає важливе місце в полі як правової, так і психологічної науки. Участь неповнолітніх у процесах досудового розслідування та судового розгляду найчастіше зумовлена необхідністю отримати свідчення у справах про насильство, жорстоке поводження, сексуальні злочини або інші події, які вже за своєю природою мають травматичний характер. Повторне занурення дитини у ці події внаслідок численних допи-

тів, слідчих експериментів, очних ставок або публічного свідчення в залі суду може завдати не меншої шкоди, аніж первинна травма [1—2]. Тож перед фахівцями постає завдання знайти баланс між інтересами правосуддя та необхідністю збереження психічного здоров'я дитини.

Повторна травматизація виявляється у різних формах: посиленні симптомів посттравматичного стресового розладу, виникненні відчуття провини, сорому або безпорадності, підвищенні рівня тривожності, а також у розвитку

стійкого негативного ставлення до правоохоронної та судової систем. Діти, які не отримують належної психологічної підтримки, нерідко відчувають повторне проживання подій, утрачають довіру до дорослих і замикаються в собі [3]. В окремих випадках це може призвести до поглиблення депресивних станів або додаткового психоемоційного навантаження, повторної травматизації.

До чинників, що зумовлюють підвищення ризику вторинної травматизації, належать: неодноразове проведення допитів без урахування вікових та індивідуальних особливостей дитини; участь у процесі непідготовлених до роботи з дітьми слідчих або суддів; невідповідні умови для дачі свідчень (стресогенна атмосфера зали суду, відсутність психологічно безпечного простору); а також тиск з боку дорослих — представників як правосуддя, так і оточення самої дитини [4—5].

У міжнародній практиці вироблено низку стандартів, спрямованих на зменшення ризиків повторної травматизації. Зокрема, принципи «дружнього до дитини правосуддя» (англ. *child-friendly justice*) закріплено в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членкиням (2010): вони орієнтують на гуманний, делікатний та адаптований до потреб неповнолітніх підхід [6]. Однією з найбільш ефективних практик вважають застосування спеціально обладнаних приміщень для інтерв'ювання дітей — так званих зелених кімнат, які забезпечують безпечну атмосферу та можливість мінімізувати кількість контактів дитини з правовою системою. Важливим також є відеофіксування

первинного інтерв'ю, яка дозволяє уникнути численних повторних допитів, зберігаючи водночас доказову цінність показань [7].

Оскільки у слідства й суду в кримінальних провадженнях, де фігурантами є неповнолітні особи, часто виникає потреба у проведенні судової психологічної експертизи, особлива роль у запобіганні повторній травматизації дитини належить судовому експерту-психологу, який не лише оцінює психологічний стан дитини, а й визначає оптимальні підходи до її опитування для проведення психодіагностичного обстеження в межах проведення судової психологічної експертизи, мінімізуючи ризики виникнення додаткового стресу та завдання дитині психологічної шкоди.

Судовий експерт у галузі психологічних досліджень, працюючи з дітьми, проводить психодіагностичні дослідження та опитування, результати яких стають підґрунтям висновку експерта, даючи відповіді на питання, які постають перед судово-слідчими органами, і є важливим інструментом для мінімізації ризиків повторної травматизації дітей у процесі кримінального провадження.

Судовий експерт-психолог у межах кримінального провадження проводить опитування та психодіагностичні дослідження дитини у спеціальному дружньому до опитування дітей просторі та із застосуванням методики «Зелена кімната», послуговуючись у процесі своєї роботи адаптованими методиками й інструментами (пісочницею (сендплеєм), анатомічними ляльками, спеціальними дошками для

малювання та іншими методами арт-терапії). Батьки та слідчі під час дослідження перебувають в іншій кімнаті та спостерігають за процесом за допомогою монітора, що дає змогу уникнути почуття дискомфорту в дитини. Така організація взаємодії створює безпечний психологічний простір, де дитина може розкритися й повідомити важливі деталі у м'якій та комфортній формі. Завдяки професійності психолога й дотриманню цих умов ризик повторної травматизації дитини мінімізовано, а процес психодіагностики й опитування відбувається максимально коректно та ефективно.

Українська практика демонструє поступове впровадження елементів дружнього до дитини правосуддя, однак цей процес залишається фрагментарним. Нерідко навіть сьогодні трапляються випадки, коли дитина неодноразово дає свідчення різним суб'єктам процесу, що значно підвищує рівень її повторної травматизації. Аналіз практики судово-психологічних експертиз свідчить, що під час кримінальних проваджень за участю неповнолітніх / малолітніх доволі часто дитину залучають до багатьох процесуальних дій. Зокрема, на початкових етапах у неї відбирають пояснення, згодом, після надання статусу потерпілого або свідка, проводять допит і слідчий експеримент. У разі появи нових обставин можуть призначати додаткові допити. Окрім

цього, дитина бере участь у різних видах судових експертиз, зокрема медичних і психологічних. Кожна з названих дій потребує безпосередньої участі дитини, що фактично означає повторне звернення до травматичного досвіду й відтворення дитиною подробиць психотравмувальної ситуації. Це своєю чергою підвищує ризик повторної травматизації та може сприяти поглибленню вже наявних у дитини психологічних ушкоджень, посилюючи в неї емоційне напруження та формуючи стійкі негативні переживання. У зв'язку із зазначеним актуальним станом на сьогодні завданням є розроблення та впровадження єдиних стандартів і алгоритмів дій, які передбачали б пріоритет захисту прав і психологічної безпеки дитини під час проведення судово-слідчого процесу.

Отже, проблема повторної травматизації дітей у судово-слідчому процесі потребує комплексного розв'язання. Вона виходить за межі суто правової площини й безпосередньо стосується психологічного здоров'я майбутніх поколінь. Ефективне подолання цієї проблеми можливе лише за умови об'єднання зусиль фахівців різних галузей, упровадження міжнародних стандартів і формування в Україні такої системи правосуддя, яка б забезпечувала не лише справедливість, а й збереження психічної цілісності дитини.

Перелік джерел посилання

1. Чупрікова Н. І. Судово-психологічна експертиза: проблеми та перспективи розвитку. Київ, 2019. 212 с.
2. Saywitz K. J., Camparo L. B. Evidence-based child forensic interviewing: The developmental narrative elaboration interview. Oxford, 2014.

3. Bruck M., Ceci S. J. The suggestibility of children's memory. *Annual Review of Psychology*. 1999. Vol. 50. Pp. 419—439.
4. Волинець Л. С. Психологічні аспекти участі дітей у кримінальному судочинстві. *Юридична психологія та педагогіка*. 2020. № 1. С. 45—52.
5. Goodman G. S., Quas J. A. Repeated interviews and children's memory: It's more than just how many. *Current Directions in Psychological Science*. 2008. Vol. 17 (6). Pp. 386—390.
6. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies) / The Council of Europe : web. 12 p. URL: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/Guidelines-child-friendly-justice.pdf> (дата звернення: 28.08.2025).
7. UNICEF. Child-friendly justice: Handbook for professionals. Geneva, 2018.